

ATAD

Makale Türü: Araştırma Makalesi

Geliş Tarihi: 29.04.2024

Kabul Tarihi: 24.06.2024

Article Type: Research Article

Submitted: 29.04.2024

Accepted: 24.06.2024

<https://doi.org/10.56448/ataddergi.1475208>

Tuba İŞLER GÜRSU¹

HİLAL-İ AHMER CEMİYETİ'NİN ÇANKIRI ŞUBESİ VE FAALİYETLERİ (1914-1922)

Özet: Hilal-i Ahmer Cemiyeti, 14 Nisan 1877 tarihli kuruluşundan itibaren hayır toplama, yardım yapma, kimsesizleri barındırma, tabi afetlerde ilk yardıma ulaşan kuruluşlardan birisi olmuştur. Cemiyet, I. Dünya Savaşı esnasında Çankırı'da iane toplama faaliyetlerini yürüttü. Çeşitli kampanyalar yapmak suretiyle gerek Osmanlı Ordusu'nun gerekse sivil halkın yardımına koşmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, savaş ortamının olumsuz sonuçlarını hafifletmek ve burada bulunan hasta ve yaralılara daha iyi hizmet sunabilmek için Çankırı'ya da bir Şube açtı. I. Dünya savaşında mutad bir uygulama olarak Osmanlı Devleti'nin elinde olan esirler iç bölgelere gönderilmekte idi. Çankırı da iç bölgede yer aldığı için önemli üsera garnizonlarından birisi idi. I. Dünya Savaşı döneminde Çankırı, stratejik öneminden dolayı önemli merkezlerden biri olmuştur. Bu nedenle burada bir esir garnizonu açılmıştır. Bu esir kampında daha çok Fransız, İngiliz, Rus asker ve subayları muhafaza altında tutulmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, söz konusu esirlere esir talimatnameleri çerçevesinde resmi işlemlerinin yürütülmesi, yaşamlarının sürdürülmesi, dini yükümlülüklerini rahatça yerine getirebilmelerinin zemininin hazırlanmasına

¹Doktora Öğrencisi, Hacıbayram Veli Üniversitesi, SBE, Tarih ABD, tubaislergursu@gmail.com, ORCID <https://orcid.org/0000-0001-5355-2034>

yardımcı olmuştur. Milli Mücadele döneminde de Çankırı'nın Ankara'ya yakın olması sebebiyle buradaki esir kampının önemi daha da artmış, Sakarya Savaşı ve Büyük Taarruz sonrası Yunan asker ve subayları burada mübadelelerine kadar muhafaza edilmişlerdir. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, İtilaf Devletleri orduları tarafından esir alınan Osmanlı askerlerinden Çankırlı olup da Hindicini'de, Mısır'da, Bağdat'ta, Kıbrıs'ta, İtalya'da esir olarak bulunanların esir kamplarındaki durumları, bunların aileleriyle haberleşmeleri, tedaviye muhtaç olanların bakımlarının yapılması, posta, paket, koli, para, mektup v.b. gönderilerinin sağlıklı bir şekilde iletilmesi konusunda da faaliyet göstermiştir. "Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çankırı Şubesi ve Faaliyetleri" isimli bu çalışma arşiv belgeleri, tetkik eserler, matbu metinler çerçevesinde ele alınmaya çalışıldı.

Anahtar Kelimeler: Osmanlı Devleti, Hilal-i Ahmer, Çankırı, Hasta, Yaralı, Esir.

Çankırı Branch Of The Red Crescent Society And Its Activities (1914-1922)

Abstract: Since its establishment on April 14, 1877, the Red Crescent Society has been one of the organizations engaged in collecting charity, providing aid, sheltering the homeless, and being the first to respond in natural disasters. During World War I, the society conducted donation collection activities in Çankırı. By organizing various campaigns, it aided both the Ottoman Army and the civilian population. To mitigate the adverse effects of the wartime environment and to better serve the sick and wounded in the area, the society opened a branch in Çankırı. During World War I, it was customary for the Ottoman Empire to send prisoners of war to interior regions. Since Çankırı is located in the interior, it was one of the significant POW garrisons. Due to its strategic importance during World War I, Çankırı emerged as a critical center. Therefore, a POW garrison was established here, primarily holding French, British, and Russian soldiers and officers. The Red Crescent Society, in accordance with prisoner regulations, assisted these prisoners in carrying out their official procedures, maintaining their living conditions, and preparing the grounds for them to fulfill their religious obligations.

During the Independence War, the importance of the POW camp in Çankırı increased further due to its proximity to Ankara. After the Battle of Sakarya and the Great Offensive, Greek soldiers and officers were held here until their exchange. The Red Crescent Society also engaged in activities concerning

Ottoman soldiers from Çankırı, who were captured by Allied forces and held in POW camps in Indochina, Egypt, Baghdad, Cyprus, Italy, and other locations. These activities included facilitating communication with their families, caring for those in need of treatment, and ensuring the secure delivery of mail, packages, parcels, money, letters, etc. This study, titled “Çankırı Branch Of The Red Crescent Society and Its Activities” is examined within the framework of archival documents, scholarly works, and printed texts.

Keywords: Ottoman Empire, Red Crescent, Çankırı, Sick, Wounded, Prisoner.

GİRİŞ

İlk çağlardan itibaren çeşitli nedenlerden dolayı ortaya çıkan savaşlar, insanlık tarihinin tartışılmaz bir gerçeğidir. Savaşların yaşandığı bir yerde bahsedilmesi gereken en önemli konulardan birisi de hiç şüphesiz hastalık, yaralanma, esaret ve ölüm olaylarıdır. Savaşların gündemde olduğu ilk anlardan itibaren hasta ve yaralılarla ilgili çeşitli girişimlerde bulunulmuşsa da istenilen bir resmi sonuca ulaşılamamıştır. Her devlet bunu kendi idari yapılanması, hukuku, gelenekleri doğrultusunda uygulamaya çalışmış, tek bir kural olmamasından kaynaklı farklı sorunlar yaşanmıştır. Savaş meydanlarındaki hasta ve yaralıların tedavileri, esir alınanlar için ayrılan yerler, devletlerin kendi belirlemiş oldukları flamalar, bayraklar vb. vasıtasıyla ayırt edilmeye çalışılmıştır. Örneğin; uzun yıllar boyunca Avusturya beyaz, Fransa kırmızı, İspanya ise sarı renkteki bayraklarla donattıkları yerleri, sağlık mekanları olarak belirlemişlerdir. Her ne kadar belirli bir disiplin olduğu düşünülse de söz konusu bayraklar sadece söz konusu ülkelerin askerleri tarafından bilinmekte, bu durum ise zaman zaman rakip devletlerin ateşine maruz kalmanın önüne geçememekteydi.²

Savaş meydanlarındaki hastalık, sağlık, yaralanma, tedavi, muayene olayları her daim devlet yetkililerini meşgul eden bir konu olmuştur. Ancak konuyla ilgili net bir fikir birliği ortaya çıkmamıştır. 1863 yılı Uluslararası Kızılhaç Cemiyeti'nin ilk defa sistemli olarak teşkilatlanmaya başladığı yıl olmuştur. Bu sebeple harp meydanlarındaki sağlık sektörünün, sağlık çalışanlarının, esirlerin durumunun nasıl olması gerektiği ile ilgili çalışmalar yavaş da olsa gündeme

---

² Mehmet Polat; *Hilal-i Ahmer Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Teşkilatlanması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Elazığ 2007, s. 21.

gelmeye başlamıştır. Tüm dünya ülkelerinin tek bir kural çerçevesinde sağlık faaliyetlerini yürütme düşüncesi ilk olarak Henry Dunant tarafından ortaya atılmıştı. Sistemin nasıl işlemesi gerektiği ile ilgili düşüncelerini “Solferino Hatırası” adlı kitabında dile getirmiştir³. Dunant, 1859 yılında Solferino Muharebesi esnasında, savaş meydanında ciddi oranda can kayıplarının yaşandığına ve aynı zamanda çok sayıda yaralının acı çektiğine şahit olmuştur. Dunant, buradaki acı tablonun en büyük sebebini zamanında müdahale edememek olarak değerlendirmiştir. Dunant, adı geçen eserinde bu duruma özellikle dikkat çekmiş, uluslararası kabul edilecek bir sağlık platformuna duyulan ihtiyacın önemine vurgu yapmıştır⁴. İlki 17 Şubat 1863 tarihinde gayri resmi yapılan toplantı neticesinde alınan kararlar, 22 Ağustos 1864 tarihinde Cenevre Sözleşmesi adı ile resmîyet kazanmıştır⁵. Anlaşmaya göre; savaşlarda yaralı ve hastabakıcıların tarafsız sayılması, sağlık çalışanlarının ayırt edici bir işarete sahip olması, belirlenen işaretin bulunduğu kişi ve yerlerin tarafsız kabul edilmesi prensipleri netlik kazanmıştır⁶. Bunun dışında, savaş zamanları haricinde salgın hastalıklar ve doğal afetlerde yardım faaliyetlerini üstlenmesi görevi de eklenmiştir⁷. Osmanlı Devleti, söz konusu sözleşmeyi yaklaşık bir yıl sonra- 5 Temmuz 1865- imzalamış, Kızılhaç merkezi oluşturmak için gerekli şartları kendi ülkesinde yerine getirmekte acele davranmamıştır⁸. Osmanlı Devleti, ilk zamanlar sivillerin savaş ortamında bulunmasının casusluk faaliyetlerini arttıracakını düşündüğünden, konuyla ilgili hazırlık yapmakta diğer ülkelere kıyasla geç kalmıştır. Özellikle hanımların hastabakıcılık görevi sebebiyle askerlerle yan yana oluşu, yapılması planlanan düşüncelerin önünde büyük engel teşkil etmiştir. Osmanlı Devleti içerisinde “Mecruhin-i Asakir-i

---

³ Türkiye Kızılay Derneği: 73 Yıllık Hayatı 1877-1949, Ankara 1950. s. 6.

⁴ J. Henry Dunant; *Solferino Hatırası*, Çeviren: Nermin Arpacıoğlu, Türk Kızılay Derneği, Ankara 1964, s. 66-73.; Derya Şimşek; “II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması”, *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic Volume 10/5*, Ankara Spring 2015, s. 310.

⁵ Seçil Karal Akgün-Murat Uluğtekin; *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Beyda Basımevi, Ankara 2000, s. 9.

⁶ *Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1329-1331 Salnamesi*, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi, İstanbul (t.y). s. 4.

⁷ Akgün-Uluğtekin; a.g.e., s. 9.

⁸ Akgün-Uluğtekin; a.g.e., s. 10.

Osmaniyye'ye Muavenet Cemiyeti" adında bir yardım kuruluşu 11 Haziran 1868 yılında kurulmuşsa da hazırlık ve hizmet konusunda herhangi bir girişimde bulunmamıřtır⁹. Osmanlı Devleti, 1876 Sırbistan Karadağ ve 1877-1878 Osmanlı Rus Savaşları esnasında sağlık personelinin ne derece önemli olduğunu geç de olsa görmüş, konuyla ilgili ivedilikle eksikliklerini kapatmaya gayret etmiştir. Böylece 14 Nisan 1877 tarihinde "Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti" resmen kurulmuş, Cenevre Kızıllaç Merkezi aracılığıyla tüm dünya ölkelerine duyurulmuřtur¹⁰.

1- Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ankırı'da Tarım Faaliyetleri

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin ankırı şubesi, I. Dünya Savaşı'nın başlamasından hemen sonra -16 Aralık 1914 tarihinde- faaliyete gemiřtir¹¹. Kısa bir süre içinde burada görev yapacak heyet belirlenmiş, zaman kaybetmeksizin icraata bařlanılmıřtır¹². Faaliyet zamanı boyunca Kastamonu vilayetine bağlı kalmıřtır¹³. Hilal-i Ahmer Cemiyeti burada hem Hilal-i Ahmer ankırı şubesi olarak hem de Hilal-i Ahmer Cemiyeti Erkekler şubesi olarak görev yapmıştır. Ülke genelinde olduğu gibi ankırı'da da çok zor şartlar altında hizmet verilmiş, halkın elinde ne var ne yoksa bütün gücüyle savaşa dahil olmaya çalışılmıştır.

ankırı halkının eli silah tutan erkekleri cephelere gittiğinden tarlaların işlenmesi büyük sorun olmuştur. Bu durum cephe gerisinde kalan kadın, ihtiyar ve çocukların iaşelerinin temininde sıkıntılar yaşanmasına yol açmıştır. ankırı Hilal-i Ahmer şubesi cephe gerisinde yaşanan olumsuzluklara duyarsız kalmamış, mevcut imkanlar ölçüsünde atıl kalan tarım alanlarının ekilip biçilmesi, ürünlerin pazarlanması, yörede ek istihdam yaratılması konusunda da büyük bir özveriyle çalışmıştır. ankırı sınırlarında yer alan Somakya ve

---

⁹ OHAC 1329-1331 *Salnamesi*; s. 24.

¹⁰ OHAC 1329-1331 *Salnamesi*; s. 27-28; Tuba İşler; *Birinci Dünya Savaşı Sırasında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çanakkale Cephesi'ndeki Faaliyetleri*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı, Afyon 2017, s. 19-20.

¹¹ Kızılay Arşivi, 28/65.

¹² Tüm üyeler için bkz., Kızılay Arşivi, 28/75.

¹³ Kastamonu vilayetinden zaman zaman ankırı Hilal-i Ahmer şubesi'ne teftişler yapılmaktaydı.; Kızılay Arşivi, 270/125.

Maşatlık mıntıklarında Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi gözetiminde arpa tarımı yaptırıldığı da görülmektedir¹⁴. Tarım faaliyetleri içinde tırpan, tırpan demiri çekici, yün hamak, arpa biçici amele, biçilen arpaların harman yerlerine nakli, arpaların dökülüp sürülmesi, arpaların depolanması için dükkan kapısına kilit tedariki, arpalar için gerekli çuvalların temini, arpaların nakli için araba kiralanması, saplı harman makinesi temini, arpa samanlarının muhafazası için bekçi tutulması, tutulan bekçilerin ücretlerinin ödenmesi gibi kalemler kayıt altına alınarak bir gelir gider bütçesi yapılmıştır¹⁵.

Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi, Temmuz-Ağustos 1917 faaliyetler çerçevesinde hazırlanan bütçeye göre 4865 kuruş masraf çıkarıldıktan sonra geriye 5010 kuruş kaldığı, 14 Eylül 1917 tarihli bir yazıyla belirtilmiştir. Söz konusu para Hilal-i Ahmer Genel Merkezine gönderilmiştir¹⁶. Konuyla ilgili olarak Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi'nin 1 Ekim 1917 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne gönderdiği belgede; Çankırı yöresi tarım alanlarından elde edilen arpanın samanının 4865 kuruşa satıldığını, gerekli olan posta masrafları v.b giderler düşüldükten sonra geriye kalan 2000 kuruşun gönderildiğini, gönderilen paranın alındı makbuzunun Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi'ne gönderilmesi istenmiştir¹⁷.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, hasta, yaralı, esir askerlerle iletişime geçme vb. gibi bilinen faaliyetlerinin yanında, tarım alanına da yönelme ihtiyacı hissetmiştir. Bu alandaki boşluğu doldurarak cephe gerisinde yaşanan belirsizlik ve durgunluk içerisinde geçen hayatı bir nebze olsun hareketlendirmeye ve sisteme koymaya çabalamıştır.

2- Hilal-i Ahmer'in Çankırı'daki Esirlerle İlgili Faaliyetleri

I. Dünya Savaşı'nın yoğun olarak yaşandığı 1915 yılı sonlarına doğru esir mevcudiyeti ile ilgili ciddi miktarda artış söz konusu olmuştu. Bunların nerede bulunduğu, sağlıkları, yaşam şartları vb. gibi konular ülkeler arasında önemli bir gündem maddesi haline gelmişti. Kendi milletlerine ait esirlerin durumlarını

---

¹⁴ Kızılay Arşivi, 270/150.7.

¹⁵ Kızılay Arşivi, 270/150.7.

¹⁶ Kızılay Arşivi, 270/150.7. Belgenin tamamı için bakınız, Ekler-1

¹⁷ Kızılay Arşivi, 270/150.5.

öğrenmek, memleketlerine iadelerini sağlamaya çalışmak Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin görev ve sorumluluğu dahilindeydi. Bu nedenle Hilal-i Ahmer Cemiyeti, savaş meydanlarındaki hasta ve yaralıların tedavileri ile ilgilendiği gibi sivil ve savaş esirlerinin durumlarıyla da meğgul olmuştur. Bunun yanı sıra cemiyet, gerek Osmanlı Devleti bünyesindeki yabancı esirler, gerekse yurt dışında bulunan Osmanlı esirleriyle ilgili haberleşme ve yardım faaliyetlerini de yürütmüştü.

I. Dünya Savaşı ve hemen ardından yaşanan Milli Mücadele, Hilal- Ahmer Cemiyeti'nin görev sahasını oluşturmuş, savaşın doğal sonuçlarından biri olan esir düşme, esir alma olaylarında birinci elden haberleşme kaynağı olmuştur. Çankırı'da bulunan esir kampı da Hilal-i Ahmer'in çalışma alanlarından biri olmuş, burada bulunan esirlerin ne tür muamelelere tabi tutulduğu esir talimatnamesi çerçevesinde yine Hilal-i Ahmer'den sorulmuştur.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, eşinden veya oğlundan haber alamayan ailelere, gerekli araştırmaları yaptıktan sonra geri dönüş yapmış, yakınlarıyla ilgili net ve doğru bilgiler vermeye gayret etmiřtir¹⁸. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, esir ailelerine bilgi verme faaliyetlerini yürüttüğü gibi, esir bulunan sivil veya askerlere ailelerinden haber getirme konularıyla da ilgilenmiştir.

Hindicini'de Rankona vilayeti Tatmiyo kasabasında Osmanlı esirlerinden 2. Tabur 8. Bölük 7134 numaralı Mevlüt isimli bir askerle ilgili olarak 10 Eylül 1918 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Üsera Komisyonu'na oğlu tarafından yazılan belgede; babasının Ankara Vilayeti, Çankırı Sancağı, Yukarıaligöz köyünden Hüseyin Kahyaöğullarından Abdurrahman sülalesinden olduğunu, esaretin başlangıcından itibaren babasından haber alamadığını, konuyla ilgili kendisine geri dönüş yapılmasından son derece mutlu olacağını ifade etmiştir. Babasının akıbetinin kendisine bildirilmesini istemiřtir¹⁹.

I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele Dönemi esir kayıtları düzenli bir şekilde tutulmaya çalışılsa da savaş ortamının zorluğundan kaynaklı zaman zaman bir takım karışıklıklar yaşanmıştır. Tatmiyo'da 7633 esir numaralı Hüseyin Efendi tarafından ailesine gönderilmek üzere yazılan mektup, adrese ulaştırılmak üzere 20 Mart 1919 tarihinde Hilal-i Ahmer Cemiyeti Üsera Komisyonu tarafından

---

¹⁸Kızılay Arşivi, 936/251; Kızılay Arşivi, 936/252; Kızılay Arşivi, 936/253.

¹⁹Kızılay Arşivi, 1028/29.

emanet alınmış ancak daha önce annesinin göndermiş olduğu mektuptaki adresle karşılaştırıldığında bazı bilgilerin birbirini tutmadığı gözlemlenmiştir. 6 Nisan 1919 tarihinde esir Hüseyin Efendi'nin Çankırı'nın Cami Köyü'nden olduğu ve babasının Cafer oğlu Ahmet olarak kaydedildiği tespit edilmiş ise de 26 Nisan günü yapılan yeni bir inceleme ile Hüseyin Efendiye gelen mektubun Cafer Köyü'nden gönderildiği ortaya çıkmıştır. Söz konusu bu karışıklık sonrası adı geçen esirin babasının ismi ile şehri ve hangi köyden olduğunun detaylı araştırılmasının yapılması kararı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Üsera Komisyonu tarafından Çankırı Mutasarrıflığı'na yazılmıştır²⁰.

Sivil veya asker esirlere koli, paket, mektup gönderileceği zaman adresle ilgili ya da esir numarası, isim vb. konularında yaşanan eksiklik teslimat işlemleri esnasında sıkıntı yaşanmasına da sebep olmuştur. Çankırı Hilal-i Ahmer Şube Başkanı Ali Hilmi Bey tarafından Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yazılan bir belgede; Hindicini'de Rankon Vilayeti'nde Tatmiyo Kazası'nda Osmanlı esirlerinin bulunduğu 7. Tabur, 7. Bölükte bulunan Çankırı'nın Akçavakıf Köyü'nden İmamoğlu Hüseyin oğlu Osman'ın esir numarası yazılmamış olduğundan eniştesi Arif Efendi tarafından gönderilen 200 kuruşun şube tarafından teslim alındığı ifade olunmuştur²¹.

Yukarıdaki belgelerden de anlaşılacağı üzere savaş ortamının karışıklığından kaynaklı dönem dönem sıkıntılar yaşansa da Hilal-i Ahmer Cemiyeti, konuyla ilgili ivedilikle hareket etmiş, bilgi eksikliğinden dolayı yaşanan karmaşayı mümkün olan en kısa sürede halletmeye çalışmıştır.

3- Çankırı Esirler Karargahı

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, bünyesinde bulunan yabancı esirlerin barınma, yeme içme, maaş ödemeleri, aileleriyle haberleşmeleri gibi konularda aracı olma görevini üstlenmiş, üsera karargahlarındaki durumu zaman zaman tespit etmek, esirlerin ihtiyacı olan malzemeleri temin etmek, cemiyete bağış yapılması ve yeni üyelerin kaydı konularında halka teşvikte bulunmak gibi meselelere de öncülük etmiştir. 21 Ocak 1915 tarihli bir yazıya göre Merkez Heyeti Üyesi ile Evrak Müdürü ve Üsera Komisyonu Katibi Macit Bey'in Ankara ve Çankırı Üsera Karargahı ile ilgili gözlemleri bir rapor haline getirilmiştir. Bahsi geçen iki kişi

²⁰ Kızılay Arşivi, 1028/45.; Kızılay Arşivi, 1028/45.1.

²¹ Kızılay Arşivi, 822/317.

Ankara Üsera Karargahı ile ilgili değerlendirmelerini yaptıktan sonra sıra Çankırı'ya gelmiřtir²².

Çankırı Üsera Garnizonu'nda 316 İngiliz ve 8 Fransız esir olmak üzere toplamda 324 esir bulunduğunu, söz konusu esirlerin kasabaya yarım saat mesafede bulunan bir kışlada ikamet ettiklerini ifade etmişlerdir. Barındıkları kışlanın bazı koğuşlarında cam olmamasına ve maddi imkandan dolayı idareten çözümlenmesine rağmen genel olarak değerlendirildiğinde uygun şartlara sahip olduğu gözlemlenmiştir. Gaz noksanlığı olmasına rağmen her koğuşa lamba verilmiş ancak ayrı bir koğuşta bulunan Fransız esirler, gaz masraflarını kendileri karşıladıklarından dolayı bu durumdan şikayet etmişlerse de birkaç kitap gönderilirse memnun olacaklarını beyan etmişlerdir. Söz konusu iki gözlemci, Fransızların bu durumunu Garnizon Kumandanlığı'na bildirmiş, kendilerine; Fransızlarla İngilizlerin birbirleriyle geçinemediklerini, bu şikayetle Fransızların ayrı bir koğuşta tutulduğu, sadece 8 kişi için yeni bir masrafa girişilemeyeceği, yine de bir çare düşünüleceği cevabı verilmiřtir²³.

Çankırı'daki İngiliz ve Fransız esirlere Amerikan Büyükelçiliği'nden yeterli miktarda eşya gelmesine rağmen kışlık elbise, yatak örtüsü, ayakkabı gibi malzemelerin eksikliği göze çarpmaktaydı. Buna bir nebze çare olması bakımında Çankırı'da hazır bulunan ve imal ettirilmesi mümkün olan eşyadan 210 mest pabuç, 210 çift yemeni kundura, 210 çift yün çorap ve 210 adet fanila kuşaktan hazır olanlar hemen garnizona gönderilmiş, henüz imal edilmeyen mest pabuçlarla yemenilerin bir kısmı daha sonra Çankırı Hilal-i Ahmer Reisi Eski Mutasarrıfı Ulvi Bey'e havale olunmuřtur²⁴.

İngiliz esirlerinin talepleri, başlarında bulunan çavuşları tarafın uzun bir liste halinde Hilal-i Ahmer'e bildirilmiş, esirlerin söz konusu ihtiyaçları yukarıda

---

²² Kızılay Arşivi, 196/160.

²³ Kızılay Arşivi, 196/160.1.

²⁴Kızılay Arşivi, 196/160.1. Çankırı'da bulunan İngiliz ve Fransız savaş ve sivil esirlerin durumuyla ilgili aracı devlet Amerika idi. Bu sebeple ilişkiler Amerikan Büyükelçiliği nezdinde gerçekteştirilmekteydi. Eşya, posta, paket Amerikan Büyükelçiliği aracılığı ile Osmanlı Hilal-i Ahmeri'ne, oradan da ihtiyaç mahallerine pay edilirdi. Amerikan Büyükelçiliği'nin aynı yetkisi, burada bulunan esirlerin mevcudiyetini sorgulama, haber verme vb. durumlar için de geçerliydi.; BOA., HR. SYS., 2220/30-1.; Kızılay Arşivi, 568/140.

yazılanlarla aynı olmakla birlikte iç çamaşırı, yatak, yorgan, yastık takımları, abdesthanelere mahsus bir takım malzemelerdir. İki gözlemci daha önce -27 Aralık 1915 tarihli- bir telgrafla buraya 350 don, 350 gömlek gönderileceğini bildiklerinden Çankırı Garnizon Kumandanlığı ve Ankara'da 5. Kolordu Kumandanlığı'na yeniden müracaatta bulunmuşlardır. Bunun yanı sıra İngiliz esirlerin bulunduğu koşušta 1000 yatak takımı olmasına rağmen yatak şilteleri gereğinden geniş olduğundan her esire 1 adet verilmesi masraflı olacağı için şiltelerin kesilerek daraltılmasına karar verilmiş, bunun da külfetli bir iş olacağına kanaat getirilerek 3 kişiye 2 şilte dağıtılması uygun görülmüştür²⁵.

Çankırı'da bulunan İngiliz ve Fransız esirlerin talep ettikleri eşyalardan başka kendilerine gönderilen para, posta paketleri gibi malzemelerin kısmen de olsa kendilerine ulaşamamasından kaynaklı mağduriyetler için Hilal-i Ahmer Genel Merkezi'ne ayrıca müracaat etmeleri tavsiye olunmuştur²⁶. Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin halktan yardım toplama ve bu sürece vatandaşları da dahil etme çalışmaları Çankırı'da da gözlemlenmiş, Osmanlı Hükümeti'nin desteğiyle camilerde Cuma günleri namazdan önce, yapılacak yardımların ne gibi faydaları olacağı Hilal-i Ahmer yetkililerince dile getirilmeye çalışılmıştır²⁷.

İki gözlemci, bu seyahatleri esnasında Hilal-i Ahmer'e yardım taleplerinin yurdun her tarafında duyurulduğu, Anadolu halkının bu talebe oldukça yoğun ilgi gösterdiği, kadınların Hilal-i Ahmer işaretli muhtelif boylarda madalyalar imal edip bunları uygun fiyatlara satarak cemiyet bütçesine katkıda bulduklarına şahit olunmuştur²⁸. Adı geçen gözlemciler, Osmanlı Devleti'nin esirlere yapılacak yardımlar ve onlara karşı muameleler konusunda henüz layıkıyla donanmadığını, söz konusu esirlerle ilgilenen yetkililerin iyi niyetli yaklaşımı ve sıcaklıkları ile Osmanlı Devleti üzerinde zaten var olan misafirperverlik etiketini daha da perçinleyeceği kanaatini dile getirmişlerdir²⁹.

Raporun son kısmı birkaç maddelik tavsiye ile son bulmuştur:

---

²⁵ Kızılay Arşivi, 196/160.1.; Kızılay Arşivi, 196/160.2.

²⁶ Kızılay Arşivi, 196/160.2.

²⁷ Kızılay Arşivi, 196/160.3.

²⁸ Kızılay Arşivi, 196/160.4.

²⁹ Kızılay Arşivi, 196/160.4.

- 1- Çankırı'daki sivil Fransız esirlerle Ankara'daki Rus ve İngiliz esirlerin tabi tutuldukları şartların birbirinden farklılık gösterdiği bilgisinin İçişleri Bakanı Talat Bey'e bildirilmesi ve konuyla ilgili harekete geçilmesinin gerekliliği.
- 2- Çankırı ve Ankara'daki esirlerin buldukları mevkilerde ihtiyaç duydukları bazı eşyaya ulaşmakta zorluk çektiklerinden, talep edecekleri malzemelerin Hilal-i Ahmer İstanbul Genel Merkez'den tedarik edilerek gönderilmesi.
- 3- İngiliz esirlerin, bazı dini kitaplar talep ettikleri gibi Fransızlardan da Çankırı'da Katolik papazı ve Katolik kilisesi bulunmamasından dolayı şikayet edenlerin varlığı İçişleri Bakanı Talat Beyefendiye arz olunması.
- 4- Anadolu'da kadınlara mahsus başlarına dikebilecekleri ve gerdanlık yapılabilecek madalya şeklinde ziynet ve kemer toka imal ettirilmesi.
- 5- Hilal-i Ahmer Cemiyeti'ne yeniden üye kaydı ve yardım toplama için yurdun dört bir köşesinden yardım toplama propagandasının devam etmesi³⁰.

I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminin üsera karargahlarındaki manzara hemen hemen Çankırı örneğindeki gibidir. Maddi konularda yaşanan sıkıntılar esirlerin yaşam standartlarında zaman zaman eksikliklere neden olabirmiştir. Bu eksiklikler imkanlar dahilinde giderilmeye çalışılmıştır. İngiliz ve Fransız esirlerin birlikte yaşamaktan kaynaklı huzursuzluklarını ortadan kaldırmak için ayrı ayrı koğuşlar tahsis edilmiş, dini, kültürel, sosyal hayatlarını daha rahat idame ettirebilmeleri için her türlü hakları gözetilmeye özen gösterilmiştir.

Osmanlı Devleti sınırları içinde bulunan İngiliz ve Fransız savaş esirleri, tedavi amacıyla farklı bölgelerdeki Hilal-i Ahmer hastanelerine sevk edilebilmekteydi³¹. Örneğın; 19 Şubat 1916 tarihinde Hilal-i Ahmer İkinci Başkanı Doktor Besim Ömer Paşa tarafından Hariciye Nezareti'ne yazılan yazı konuya örnek oluşturmaktadır. Buna göre, İstanbul, Ankara ve Çankırı'da bulunan İngiliz savaş esirlerinin Bağdat Hilal-i Ahmer hastanesinde tedavi olmak üzere yola çıkarıldıklarının bilgisi verilmiştir. Bu esirlerin kimlerden oluştuğu ile ilgili bir de liste gönderilmiş³², işlemlerin düzenli bir sistemle yürütülmesine önem verilmiştir.

---

³⁰ Kızılay Arşivi, 196/160.4.; Belgelerin tamamı için bakınız, Ekler/2.

³¹ Çankırı'daki esirler karargahında tedavi altında bulunan İngiliz askerlerinin sağlık durumları her daim kontrol altında tutuluyor, sağlık durumları, iyileşme süreçleri Çankırı Esirler Garnizonu tarafında ilgili mercilere rapor ediliyordu. Kızılay Arşivi, 196/175.

³² BOA., HR.SYS., 2256/11-1.; BOA., HR.SYS., 2256/11-2.

4-Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çankırı'da Takvim, Pul vb. Faaliyetleri

Hilal Ahmer Cemiyeti I. Dünya Savaşı'nda önemli ölçüde artan giderlerini karşılamakta zorluklarla karşılaşmış, bu konuda çare arayışlarına girmiştir. Cemiyetin gelir kalemlerini çeşitlendirip artırmak için ortaya koyduğu çalışmalar arasında pul, kartpostal, takvim, masa takvimi, sigara, hediyelik eşya kadınlara yönelik süs eşyası vb. satışları yer almıştır. Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi de söz konusu gelir kalemlerini çeşitlendirerek gelirini artırma yoluna gitmiştir. Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi'nin 29 Temmuz 1917 tarihinde Hilal-i Ahmer Genel Merkezi'ne gönderdiği belgede pullar, beş yüz adet kartpostal, 20 adet gönderilmiş olan duvar takviminin birinin hatalı basımından dolayı 19 adetinin satış bedeli, 20 adet masa takvimi bedeli, vb. gelirlerin toplamı 610 kuruş 37.5 santim olarak hesaplanmış ve genel merkeze gönderilmiştir. Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi, söz konusu paranın alındığını bildirilerek makbuzunun gönderilmesini talep etmiştir³³. Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi ilerleyen zamanlarda da aynı konuyla ilgili gelir getirici faaliyetlerde bulunmaya devam etmiştir. 25 Ağustos 1917 tarihinde Hilal-i Ahmer Merkezi'ne gönderdiği belge konuya ışık tutacak mahiyettedir. Belgede; pul, kartpostal, duvar takvimi, masa takvimi satışı gelirleri olarak toplam 614 kuruşun gönderildiği dile getirilmiştir³⁴.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti toplanan paraların kayıt altına alınmasına ayrı bir önem vermiş, başışçıların bu konudaki hassasiyetlerine özen göstermiştir. Cemiyet aynı ve nakdi yardımların kayıt altına alınmasında makbuz verilmesi, genel merkeze gönderilen havale vb. nakit işlemlerinin belgelenerek makbuzlarının Çankırı Hilal-i Ahmer Şubesi'ne gönderilmesi üzerinde önemle durmuştur³⁵. Bu durum daha önceki gerek tarım faaliyetleri, pul, takvim, vb.den elde edilen gelirlerin Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'nden alıntı makbuzlarının istenmesinden de kolaylıkla anlaşılmaktadır. Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi'nin 7 Haziran 1917 tarihli Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Genel Merkezi'ne gönderdiği belgede; makbuzların hatalı basılmasından kaynaklanan sorunlara dikkat çekilmiştir. Genel Merkezden

---

³³ Kızılay Arşivi, 270/150.17

³⁴ Kızılay Arşivi, 270/150.3.

³⁵ Kızılay Arşivi, 28/67.

Çankırı Şubesi'ne gönderilen 47 adet makbuzdan 1 Mart'ta başlaması gereken makbuzun 7 Mart tarihiyle başladığı, Mart başındaki 7 günün atlandığı, Ağustos ayı makbuzunun da 7 Ağustos'tan itibaren başladığına dikkat çekilerek bu tür hatalı makbuzların gönderilmemesi üzerinde durulmuştur³⁶.

Hilal-i Ahmer Çankırı Şubesi'nin ilerleyen zamanlarda makbuz eksikliğinin yanı sıra kırtasiye ihtiyaçlarının arttığı da görülmektedir. 1 Temmuz 1918 tarihinde Çankırı Şubesi'nce Hilal-i Ahmer Genel Merkezi'ne gönderilen bir yazıda; mektup kağıdı ve zarfları, resim defteri ve kağıtları, kurşun kalemler vb. gibi malzemeleri hem 16 Ekim 1917 ve 31 Mart 1918 tarihlerinde istendiği ancak hala bu ihtiyaçların karşılanmadığı ifade edilmiştir. Daha önce de talep edildiği gibi mektup kağıtları ve zarfları ile 100 adet mektup defterlerinin ivedi bir şekilde kendilerine gönderilmesi ricasında bulunulmuştur³⁷.

Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Cemiyeti'nin faaliyetleri zaman zaman tartışma konusu olmuştur. Bazı kişiler isimsiz ve pulsuz dilekçeler vermiştir. Söz konusu kişiler Somakya ve Maşatlık'taki tarlalardan elde edilen arpa mahsulünün gelirlerinin yanlış hesaplandığı iddialarını ortaya atarak şikayet dilekçeleri vermişlerdir. Bunun üzerine Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi konu üzerinde hassasiyetle durarak değerlendirmelerde bulunmuştur. Bu değerlendirmelerde pulsuz şikayet dilekçesinin sahibine iade edilerek pul yapıştırılmasının istendiği ancak olumlu cevap alınmadığı, bu durumun usulsüz olduğu dile getirilmiştir. Şube başkanlığı, şikayetin özü olarak ortaya atılan Somakya'daki tarlanın mahsulüne ait öşür miktarının ambara konulduğunu bu konuda bir suiistimalin söz konusu olmadığını, keşif yapılarak da durumun yerinde tespitinin mümkün olduğunu ifade etmiştir. Şube başkanı yazısına devamla; şikayet dilekçesi verenin muhasebeci olduğunu, muhasebe kayıtlarını iyi tutarak hamiyet sahibi kişilerin yardımlarıyla geçinen yaralı ve hasta askerlerin cephelede daha iyi şartlarda hayatlarını idame edebileceklerini belirterek, muhasebecinin mesaisini bu yolda göstermesinin daha yararlı olduğunun altını çizmiştir³⁸.

Şube başkanı ayrıca Çankırı eski Mutasarrıfı'nın halen görevli memur olarak Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi'nde görev yaptığını, dilekçede istinat

---

³⁶ Kızılay Arşivi, 270/150.20.

³⁷ Kızılay Arşivi, 270/163.

³⁸ Kızılay Arşivi, 270/150.8.

edilen haksız yere iâşe verilmesinin asla söz konusu olmadığını, emeklilik haklarına sahip olan ve memur olarak fiilen görevinin başında bulunan bir kişiye memuriyeti derecesinde iâşe verilmesinin kanun ve nizamlara aykırı bir yönünün bulunmadığını, şikayete söz konusu olan şahsın Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin işleriyle var gücüyle meşgul olduğunu, dile getirmiştir. Şube başkanı son olarak da Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin yapısı gereği kimseyle bir husumetinin olamayacağını, eşit şartlarda herkese muamele edeceğinin tabii görülmesi gerektiğini ifade ederek şikayete söz konusu olan hususların gerçekleri yansıtmadığının altını çizmiştir³⁹.

Görüldüğü üzere Çankırı Hilal-i Ahmer Erkekler Şubesi, pul, kartpostal, takvim, masa takvimi, sigara, hediyelik eşya kadınlara yönelik süs eşyası vb. gibi malzemelerin satışından gelen miktarı cemiyete bağışlayarak maddi olanaklarını rahatlatmaya çalışmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, söz konusu bağışlar karşılığında verilmesi gereken makbuz konusuna oldukça titizlik göstermiş, bu vesileyle halk nezdindeki yeri, önemi ve güvenilirliği bir kat daha artmıştır. Cemiyet, faaliyetleri ile tüm gelişmelerde mümkün olduğunca şeffaf davranmaya gayret etmiş, sorgulandığında dahi tüm kayıtlarını, makbuzlarını, işlemlerini şüpheye mahal vermeksizin ortaya çıkarmaktan çekinmemiştir⁴⁰.

5- Hilal-i Ahmer'in Çankırı'daki Diğer Faaliyetleri

Çankırı Hilal-i Ahmer Şubesi bilinen hizmetlerinin yanı sıra farklı alanlarda da çeşitli faaliyetlerde bulunmuştur. Bunun en ilgi çeken örneklerden birisi Çankırı eski mutasarrıfının 13 Eylül 1917 tarihinde Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti Merkezi'ne göndermiş olduğu dilekçedir. Dilekçede devlete otuz sene hizmet ettiğini, iki sene kadar da Çankırı Hilal-i Ahmer Şubesi'nde memur olarak görev yaptığını, ihtiyacı olan ekmek hakkının memurluk derecesine göre verilmesini istemesidir⁴¹. Bu dilekçe üzerine dönemin Çankırı Hilal-i Ahmer Şubesi Başkanı Ali Hilmi Bey'in 22 Eylül 1917 tarihinde, kendilerine bu konuyla alakalı bir bilgi gelmediğini belirtmesi üzerine konu bir üst makama intikal etmiştir. Bu gelişmeler üzerine konu, Levazımat-ı Umumiye Askeriye Reisi İsmail Bey'e intikal etmiş, o da Çankırı Hilal-i Ahmer Şube Reisliğine göndermiş olduğu bir

---

³⁹ Kızılay Arşivi, 270/150.8.

⁴⁰Hilal-i Ahmer Çankırı Şubesi, bünyesinde gerçekleşen harcamalarını, Hilal-i Ahmer Genel Merkezine düzenli aralıklarla bildirmiştir.; Kızılay Arşivi, 270/102.

⁴¹ Kızılay Arşivi, 270/150.9.

yazıyla halen hükümet memurluğunda görevli olan ve emekli sandığı kanunundan yararlanma hakkı bulunan memurlara maaşları oranında ekme verilmesinin uygun olacağını bildirmiştir⁴².

Belgelerden de anlaşılacağı üzere Çankırı eski mutasarrıfının şahsı nezdinde o dönemin şartlarının nasıl olduğu hakkında bilgi sahibi olmak mümkündür. Genelde I. Dünya Savaşı'nın, özelde Çankırı'nın ekonomik ve sosyal hayatının nasıl şekillendiği, halen görevde olan ve emeklilik hakkı kazanmış bir üst düzey memurun içinde bulunduğu kötü şartlar dikkat çekicidir. Bunun yanı sıra üst düzey devlet memurunun dönemin şartları gereği kanunlar çerçevesinde muamele görmesi adalet ve hukuk anlayışını göstermesi Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çankırı Şubesi özelinde işleyişi hakkında örnek olması, altı çizilmesi gereken noktalar arasındadır.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti Çankırı Şubesi'nin bir diğer meşguliyeti, savaşta bulunan erkeklerin geride bıraktıkları eşlerinin durumu olmuştur. Eşleri savaş meydanlarında görevli olan hanımlar, geçim sıkıntısı çektiklerini Hilal-i Ahmer'e bildirmişler, buradan yardım talebinde bulunmuşlardır. Bu durumda olan hanımlar sadece asker eşleri değil, zaman zaman Hilal-i Ahmer hastanelerinde görevli doktorların, sağlık görevlilerinin eşleri de olabilmekteydi. Örneğin Çankırı Hastanesi Başhekimisi Fehmi Efendi'nin vefatından sonra eşi hanımefendi, zor durumda kaldığını ve yardıma ihtiyacı olduğunu, Sıhhiye Müdafaa-i Umumiyesi'ne ve Hilal-i Ahmer Genel Merkezi'ne yazmıştır. Hilal-i Ahmer Cemiyeti, kendisine yapılan başvuruları imkanı nispetinde değerlendirip geri dönüş sağlamıştır⁴³.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti tedavilerini, cepheden hasta ve yaralı dönen Osmanlı askerlerine, halktan kişilere ve üsera karargahlarında bulunan sivil veya asker esirlere uygulamıştır. Buradaki muameleler, yaşantılar büyük çoğunlukla Osmanlı belgelerindeki idari yazışmalarla öğrenilmektedir. Bu sebeple günlük yaşantının doğal hali söz konusu belgelerde çok az yer tutmaktadır. Böyle durumlarda başvuru kaynağı genellikle günlükler, anılar olmaktadır. I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele döneminin hayat şartları, okuma-yazma oranının en düşük olduğu zamanlardır. Dolayısıyla yaşadıklarını günü gününe not tutabilen,

---

⁴² Kızılay Arşivi, 270/150.9.

⁴³ Kızılay Arşivi, 12/317; Kızılay Arşivi, 12/327.

hastane tedavi ortamını gözlemleyip kağıda dökülebilen çok az sayıda insan mevcuttur. Bu sebeple günlükler, oldukça önemli bir yere sahip olmuştur. Çankırı'daki gözlemlerini kağıda aktarması bakımından önemli bir yere sahip olan Afyonlu Koca Behçet, savaş döneminin hastane faaliyetlerine tanıklık etmiştir. Bu nedenle Koca Behçet'in Çankırı'daki hastane anılarına değinmek, konunun tam anlamıyla aktarılması açısından önemli görülmüştür.

Koca Behçet, 23 Haziran 1921 tarihinde seferberlikle beraber yeniden askerliğe çağrılmış, çeşitli sağlık kontrollerinden geçirildikten sonra "silahsız askerlik yapabilir" raporuyla Eskişehir'e, geri hizmete gönderilmiştir⁴⁴. Söz konusu geri hizmet dolayısıyla ilk görev yeri olan Kütahya Alanyunt'a gelmiş, merakı, görevi ve daha önceki bir yaralanmasından kaynaklı, burada bulunan hastanelerde de tedavi görmüştür. Yaya olarak hayli mesafe kat ettiğinden ayağındaki şişlik ciddi anlamda rahatsız etmeye başlamıştır⁴⁵. Koca Behçet, Ankara Hilal-i Ahmer Hastanesi'nde de bulunmuş, burada bir süre kaldıktan sonra 21 Ağustosta hastanenin boşaltılması emrinin verilmesiyle birlikte Yahşiyân'a, buradan da 26 Ağustos günü Çankırı'ya sevk edilmiştir⁴⁶. Çankırı'ya geldiğinde ayağındaki yara hayli ilerlemiş, hareket özgürlüğünü oldukça kısıtlamış, acıları artmıştır. Behçet Bey, Çankırı'daki Hilal-i Ahmer Hastanesi'nin kız mektebinden

---

⁴⁴ Ahmet Altıntaş; "Milli Mücadele'nin Yeni Bir Kaynağı, Koca Behçet'in Anıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi*, C. II, 12-16 Kasım 2007, Ankara, s. 1563.; Koca Behçet, Milli Mücadele ilgili gözlemlerini aktarırken cephe gerisindeki izlenimlerini de dile getirmiş, daha evvel bir tarihte ayağından yaralanmasından kaynaklı yaya yolculuklarında yaşadığı zorlukları da ifade etmiştir. Behçet Bey, 23 Haziran 1921 tarihinde yeniden askerliğe çağrılmış, muhtelif sağlık kontrollerinden geçirildikten sonra silahsız askerlik yapabilir raporu ile Eskişehir'e sevk edilmiştir. Böylelikle yeni görev yeri Garp Cephesi 2. Telgraf Bölüğü olmuştur. Söz konusu bölük Kütahya Alanyut'ta olduğundan burada yeniden askeri görevine başlamıştır. Belirli noktalar arasında telgraf hatlarının çekilmesi görevi ile meşgul olmuştur.

⁴⁵Altıntaş, *a. g. m.*, s. 1564-1565.; Bu görev esnasında Kütahya; görev dışındaki merakı ve ayağındaki yaradan dolayı sevk yerleri olan Eskişehir, Seyitgazi, Mahmudiye, Polatlı, Ankara, Yahşiyân ve Çankırı ile ilgili anılarından da bahsetmiştir. Adı geçen yerlere gerek trenle gerekse yaya olarak giden Behçet Bey, yolculuk esnasında da pek çok olaya şahit olmuş, bunları da defterine kaydetmiştir.

⁴⁶Mehmet Behiç Görktan; *Koca Behçet Milli Mücadele Günlüğü*, Afyonkarahisar Belediyesi Kültür Yayınları, No: 40, Afyonkarahisar 2016, s. 69.

dönüştürülmüş güzel bir bina olduğunu ancak içerinin pis koktuğunu ve yataklarının da yeterli temizlikte olmadığını dile getirmiřtir⁴⁷.

Behçet Bey, 27 Ağustos sabahı hastane işlemlerinin başladığını, hastanenin yeni kurulduğu için pek çok eksiğinin olduğunu, hastaların kendi kıyafetleriyle istirahat ettiklerinden bahsetmiştir. Muayeneye gelen doktorların biraz sert mizata olduklarını ifade etmiş, hastaların dertlerini dinlemeye pek az tahammül gsterdiklerini gzlemlermiştir. Behçet Bey, 1 hafta burada kaldıktan sonra hastane şekline dnüştürülen ankırı İdadisi'ne tařınmıřtır⁴⁸. Behçet Bey, ayağındaki su toplamaları ve şişlikten kaynaklanan sıkıntısının ameliyat yolu ile iyileşebileceğini duyduğunda, ayağını tamamen kaybetme ihtimalinden oldukça korkmuş, başka bir çözümü olup olmayacağını sorgulamıştır. Kendisiyle ilgilenen Operatr Doktor Rıfkı Bey ile ilgili de bilgiler veren Behçet Bey, doktorunun ankırı'nın yerlisi Yarbay rütbeli biri olduğunu, eşinin de Paris Tıp Fakltesi'nden mezun Ermeni bir doktor olduğunu, hem Rıfkı Bey'in hem de eşinin oldukça başarılı tedaviler gerçekleştirdiğini, hatta birbirlerinin eksikliklerini kapatacak kadar uzman olduklarını dile getirmiştir. Bacağının durumundan ve doktorların soğukkanlılığından çekinmiş, ameliyat olmak istemediğini defaatle beyan etmiřtir⁴⁹.

Behçet Bey, hastanedeki yemek menüleri ile ilgili de detaylı bilgiler vermiş, bu konuda çok da özenli davranılmadığını dile getirmiştir. Mercimek suyu, patates suyu gibi yemekler yanında bazen de pilav çıktığını ifade etmiştir. Behçet Bey, Keskin'den ankırı'ya gelen üzümlerin tadını unutamadığını, her gün 1 kg bu üzümden getirttiğini, zaman zaman da bal sipariş ettiğini, yemekleri beğenmedi mi kebab söylediğini günlüklerine kaydetmiştir. Bütün bu masraflarından dolayı pek fazla parasının kalmadığını da ilave etmiřtir⁵⁰.

Koca Behçet, 23 Ekim 1921 tarihinde Başhekim Halil Bey tarafından yazılan raporda 5 ay hava değişikliği ile Akşehir'e gitme kararı verilmiştir. Bunun için kısa sürede hazırlıklara başlamıştır.

---

⁴⁷Grktan; a., g., e., s. 69.

⁴⁸Grktan; a., g., e., s. 70.

⁴⁹Grktan; a., g., e., s. 72.

⁵⁰Grktan; a., g., e., s. 77.

Tuba İŞLER GÜRSU

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çankırı Şubesi ve Faaliyetleri (1914-1922)

Milli Mücadele dönemi ile ilgi bilgi, belge, kitap, makale yayını oldukça fazladır. Okuma-yazma oranı ve halkın yaşam standartları göz önünde tutulduğunda söz konusu döneme ait günlük sayısının miktarı takdir edileceği üzere beklenilenin altındadır. Afyon'da doğup ilkokul, ortaokul, lise seviyesine kadar eğitim görmüş olan Koca Behçet, Milli Mücadele döneminin cephe gerisini kendi kaleminden aktarmaya çalışmış, yeri doldurulamaz değerde bir eser ortaya koymuştur. İlk askerlik görev yeri olan Kütahya'dan sonra çeşitli olaylar neticesinde Eskişehir, Seyitgazi, Mahmudiye, Polatlı, Ankara, Yahşiyân ve Çankırı ile ilgili anılarından da bahsetmiştir. Adı geçen yerleri yaya olarak geçen Koca Behçet buradaki gözlemlerini günlüğüne aktarmayı unutmamıştır. Ayağındaki yaradan dolayı yaklaşık 50 gün kaldığı Çankırı ile ilgili yaşadıklarına da anılarında yer evren Koca Behçet, Milli Mücadele'nin arka planına dair oldukça önemli bilgiler vermiştir.

(ATAD)

SONUÇ

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, hasta ve yaralı askerlerin tedavileri ile ilgilenme görevlerinin yanında esir faaliyetleriyle de meşgul olmuş, onların bakımı, barınmaları, yeme içmeleri, aileleri ile haberleşmeleri, mektup, para, koli vb. gibi eşyaların teslimi konusunda da aracılık etmiştir.

Hilal-i Ahmer Cemiyeti, savaş ortamlarının olumsuz sonuçlarının hüküm sürdüğü I. Dünya Savaşı ve Milli Mücadele dönemlerinde Anadolu'nun pek çok yerinde olduğu gibi ankırı'da faaliyetlerine aralıksız devam etmiştir. Burada esir bulunan yabancı askerler ile yurt dışında esir bulunan ankırlı sivil veya asker esirlerin sağlık durumları, hayatta olup olmadıkları ile ilgili konularda başvuru mercii olmuş, savaş ortamlarının karışıklığı içinde düzenli bir kayıt sistemi oluşturmaya gayret göstermiştir. Esir yakınlarını eşleri, oğulları ile ilgili bilgilendiren Hilal-i Ahmer, esir bulunan Osmanlı tebaasına mensup kişilere de aileleriyle ilgili meraklarını gidermeleri konusunda yardımcı olmuştur.

ankırı'daki Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin alışık olunan çalışmalarının dışında tarım faaliyetleri meşgul olduğu da görülmüş, savaş ortamının ekim-dikim alanına yansımaması ve üretim kaldığı yerden devam etmesi konusunda özveriyle çalışmasına da şahit olunmuştur. Hilal-i Ahmer Cemiyeti bu faaliyetleriyle cephe gerisinde yardıma muhtaç bilhassa asker ailelerinin iaşe sorununu çözmede rol oynamış, dezavantajlı diğer toplum kesimlerine de ekonomik katkı sunmaya gayret etmiştir. Bu yönüyle cephe gerisindeki motivasyonu artırmış, savaşın en önemli unsurlarından olan iaşe, lojistik alanına katkı sunmuştur.

ankırı'da bulunan bir diğer ekip Hilal-i Ahmer Erkekler şubesi'dir. Cemiyete maddi anlamda çeşitli ss eşyalarının gelirleriyle katkıda bulunan adı geçen şube, bu paraların düzenli kaydını yapmakta da ayrıca titiz davranmıştır. Hilal-i Ahmer Erkekler şubesi'ne yönelik sözde yolsuzluk iddiaları ciddi çalışmalar ve açıklamalar neticesinde bertaraf edilmiştir.

Milli Mücadelenin başarıya kavuşmasında etkisi en büyük olan faktörlerden birisi de hiç şüphesiz Türk halkının rolüdür. Bölgede yaşan sivil halkın ne tür bir hayat yaşadıkları, çektiği zorluklar, imkanların yetersizliği konularına dönem insanların anı ve günlüklerinden ulaşmak mümkündür. Bu konuya örnek olması bakımından Afyonlu Koca Behçet'in ankırı ile ilgi kaleminden çıkan

Tuba İŞLER GÜRSU

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çankırı Şubesi ve Faaliyetleri (1914-1922)

bilgiler oldukça önemli ve kıymetlidir. Koca Behçet, Milli Mücadele'nin cephe gerisini bizzat her evresinde yaşayarak gözlemlemiştir. Kendisi yaralanmış, belirli bir seviyeye kadar tedavi olduktan sonra zorunluluklardan dolayı uzun mesafeler yürümek mecburiyetinde kalmış, bu da onun o dönem Anadolu'sundaki köyleri, kasabaları ve şehirleri gözlemlemesine imkan tanımıştır. Koca Behçet, Kütahya, Eskişehir, Seyitgazi, Mahmudiye, Polatlı, Ankara, Yahşiyân ve Çankırı'da bulunmuş, şehir insanları, yaşayışları, eğitimleri, etnik kökenleri, savaşın kötü sonuçları hakkında detaylı bilgiler vermeye çalışmıştır. Bu yerlerden biri olan Çankırı, Koca Behçet'in 50 gün kaldığı ve tedavi gördüğü bir yer olmuştur. Tedavi esnasında Doktor Rifat ve eşi Madam doktorun kendisiyle çok iyi ilgilendiklerini, hastane ortamının bazı eksikliklerini, çektiği acıların ne yollarla hafiflediğini aktarmaya çalışmıştır. Tüm bu gelişmeler ışığında Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin gerek alanıyla ilgili gerekse alanının dışındaki faaliyetleri düşünüldüğünde ne kadar önemli bir yardım kuruluşu olduğunu bir kez daha gözler önüne sermektedir.

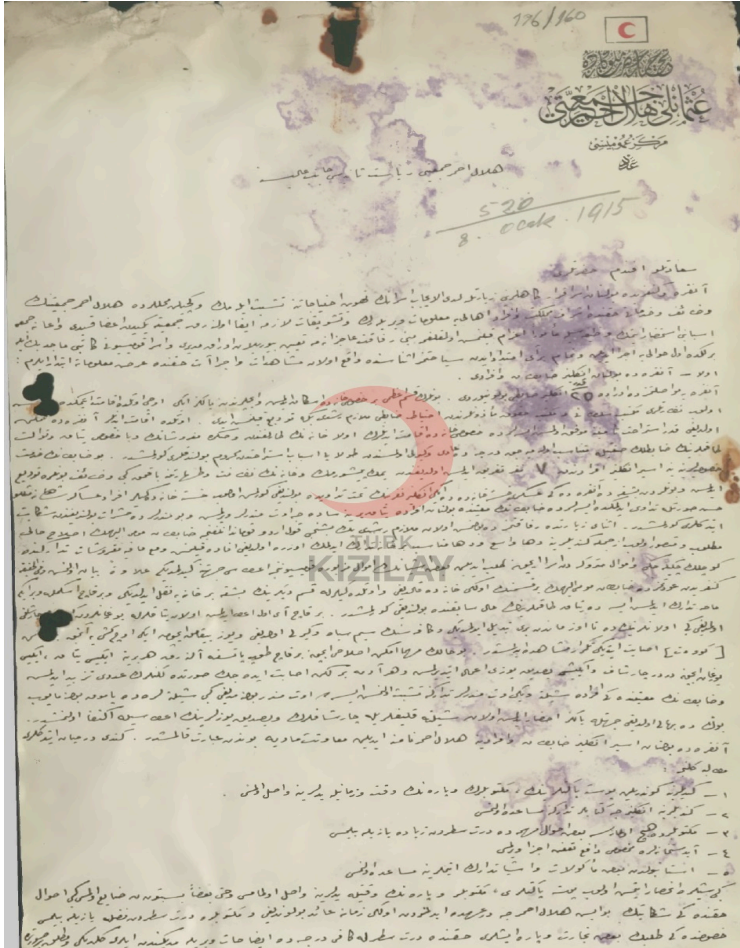
(ATAD)

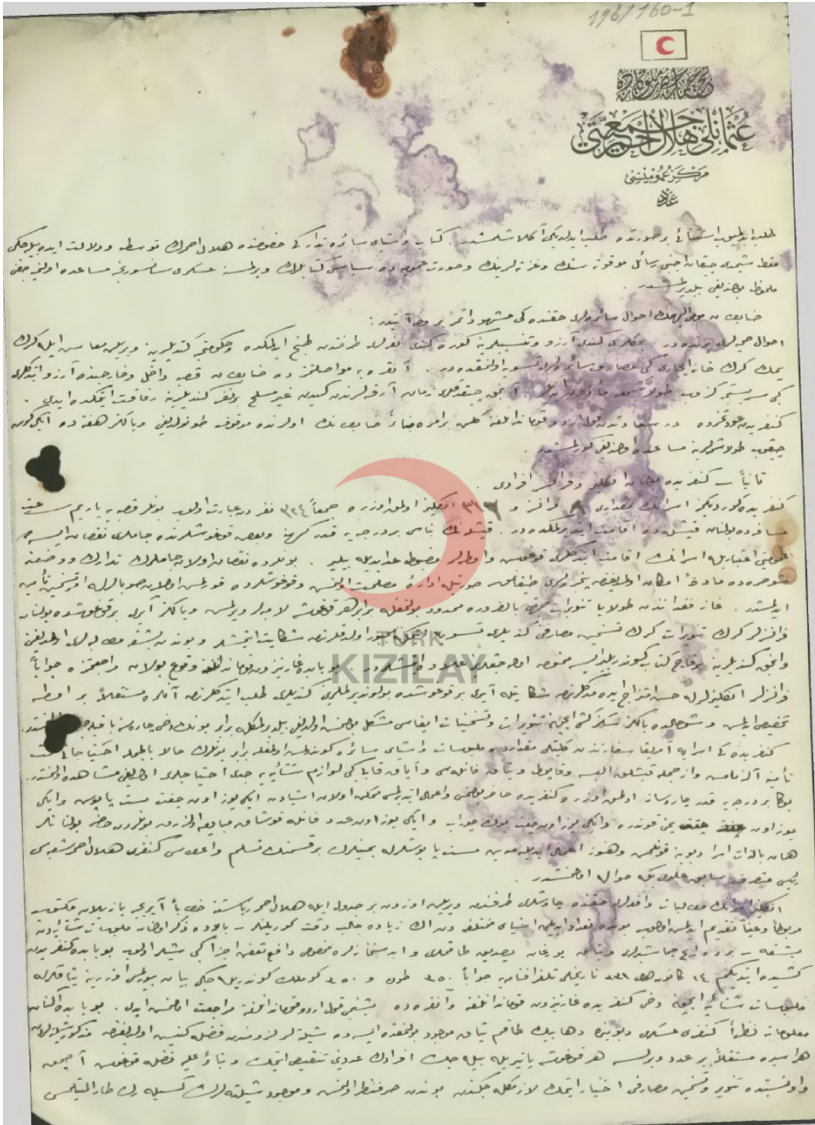
Tuba İŞLER GÜRSU

Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Çankırı Şubesi ve Faaliyetleri (1914-1922)

Ek-2: Ankara ve Çankırı'daki Üsera Karargahlarını rapor eden iki gözlemcinin izlenimlerini gösterir belgeler. (KA., 196/160.; KA., 196/160-1.; KA., 196/160-2.; KA., 196/160-3.; KA., 196/160-4)

(ATAD)

KAYNAKÇA

a. Arşiv Belgeleri

Kızılay Arşivi, 936/251; Kızılay Arşivi, 936/252; Kızılay Arşivi, 936/253; Kızılay Arşivi, 1028/29; Kızılay Arşivi, 1028/45.; Kızılay Arşivi, 1028/45.1; Kızılay Arşivi, 822/317; Kızılay Arşivi, 196/160; Kızılay Arşivi, 196/160.1; Kızılay Arşivi, 196/160.2; Kızılay Arşivi, 196/160.3; Kızılay Arşivi, 196/160.4; Kızılay Arşivi, 270/150.7; Kızılay Arşivi, 270/150.5; Kızılay Arşivi, 270/150.17; Kızılay Arşivi, 270/150.3; Kızılay Arşivi, 270/150.20; Kızılay Arşivi, 270/150.8; Kızılay Arşivi, 270/150.9; Kızılay Arşivi, 28/65; Kızılay Arşivi, 28/67; Kızılay Arşivi, 28/75; Kızılay Arşivi, 12/317; Kızılay Arşivi, 12/327; Kızılay Arşivi, 270/163; Kızılay Arşivi, 270/102; Kızılay Arşivi, 270/125; Kızılay Arşivi, 196/175; Kızılay Arşivi 568/140, BOA., HR. SYS., 2220/30-1, BOA., HR.SYS., 2256/11-1; BOA., HR.SYS., 2256/11-2.

b. Kitap ve Makaleler

- Akgün, Seçil. Ve Uluğtekin, Murat. *Hilal-i Ahmer'den Kızılay'a*, Beyda Basımevi, Ankara 2000.
- Altıntaş, Ahmet. "Milli Mücadele'nin Yeni Bir Kaynağı, Koca Behçet'in Anıları", *Atatürk Araştırma Merkezi Altıncı Uluslararası Atatürk Kongresi, II*, (2007). 1561-1569.
- Dunant, J. Henry. *Solferino Hatırası*. Türk Kızılay Derneği. (1964).
- Görktan, Mehmet Behiç. *Koca Behçet Milli Mücadele Günlüğü*. Afyonkarahisar Belediyesi Kültür. (2016).
- Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti 1329-1331 Salnamesi*, Ahmet İhsan ve Şürekası Matbaacılık Osmanlı Şirketi. (t.y).
- Polat, Mehmet. Hilal-i Ahmer Teşkilatı'nın Kuruluşu ve Teşkilatlanması, *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı*. (2007).
- Şimşek, Derya. "II. Abdülhamit Dönemi Osmanlı Hilal-i Ahmer Cemiyeti'nin Kuruluşu ve Teşkilatlanması", *Turkish Studies International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic*, 10(5), Ankara Spring (2015), 307-318.
- Türkiye Kızılay Derneği 73 Yıllık Hayatı 1877-1949*. Türk Kızılay Derneği. (1950).